

ВЛАСОВ

Володимир Іванович,

д.е.н., д. с.-г.н.,
головний науковий співробітник,
Державна наукова
сільськогосподарська бібліотека
УААН
(м. Київ)

ХВИЛІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЇХ ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ

У статті розглянуто періодизації хвиль глобалізації світової економіки. Наведені їх характерні ознаки.

В статье рассмотрена периодизация волн глобализации мировой экономики. Дано краткое описание их характерных признаков.

In the article waves of globalization of world economy are reviewed. Short description of their indicators have been done.

Постановка проблеми. Інтернаціоналізація і глобалізація, яка розпочалася в період великих географічних відкриттів, вільного руху товарів, капіталів і людей, заклала фундамент сучасного поняття того, що наша планета при всьому її розмежуванні кордонами між двома сотнями великих і малих держав з економічної точки зору є єдиним домом, єдиним господарством, цілісним світовим простором.

Огляд джерел. Ще понад 150 років тому назад К. Маркс і Ф. Енгельс у Маніфесті Комуністичної партії писали, що *буржуазія шляхом експлуатації всесвітнього ринку* (виділено авт.) зробила виробництво і споживання всіх країн космополітичним і що на заміну старої місцевої і національної замкненості та існування за рахунок власного виробництва приходить всебічний зв'язок і всебічна залежність нації одна від одної [1], а В.І. Ленін вважав, що інтернаціоналізація господарського життя має тенденцію до створення *єдиного всесвітнього господарства* (виділено авт.) як цілого, яке виразно виявлено вже при капіталізмі та завершиться при соціалізмі [2]. Можливо тільки це було єдино вірним з усіх розробок родоначальників

марксистсько-ленінської теорії, тому що якраз цей постулат не тільки знайшов підтвердження в історії розвитку планетарного суспільства, а й отримав у ХХ столітті нове поняття – глобалізація, яка призвела до формування економічної системи глобалізму [3].

Мета публікації. Зробити періодизацію процесів глобалізації та описати їх характерні ознаки.

Виклад основного матеріалу. Нині цілком реально виділити три хвилі глобалізації як природної форми інтернаціоналізації та інтеграції, при цьому мається на увазі узагальнення поняття глобалізації, в складі якої світова торгівля є тільки одним з її елементів.

Базою для процесів глобалізації слугували процеси інтернаціоналізації економіки, але якщо інтернаціоналізація в основному була замкнена в інтернаціональних рамках виробництва і торгівлі, міграції капіталів і людей, то глобалізація – це інтеграція країн не тільки в сфері економічного життя, координації майже всіх видів діяльності людини, а інтеграція й координація політичного і соціального життя.

Перший глобальний інтеграційний цикл розпочався у другій половині ХІХ ст. і закінчився з початком Першої світової війни. Він характеризувався стрімким розвитком морського та залізничного транспорту, що зумовило значне зменшення цін на перевезення товарів і тарифних бар'єрів між країнами, а також зростання торгівлі промисловими товарами. Крім того, цей період характеризувався значним посиленням міграційних процесів, насамперед з Європи в Америку та Австралію, де були великі площі незаселених територій.

Освоєння нових територій вимагало значних капіталовкладень. За даними, наведеними в науковому звіті Світового банку за 2002 рік, у той період близько 50% усіх фінансових ресурсів Великобританії були вивезені за кордон. Тому, якщо в 1870 році частка іноземного капіталу в цих країнах становила 9%, то до 1914 року вона зросла до 32%. У глобальному вимірі середньорічний темп зростання прибутку на душу населення збільшився від 0,5 за попередні п'ятдесят років до початку першого глобального інтеграційного циклу до 1,3%

у період його дії. Країни, що брали найактивнішу участь у першому циклі інтеграції, значно посилили свою економічну могутність за рахунок імпорту людей і капіталів при одночасному зростанні експорту продукції [4].

Руйнування світової економіки, а також економіки кожної країни, що брала в ній участь, внаслідок Першої світової війни призвело до застосування заходів захисту внутрішнього ринку більшістю країн. Це зумовило значне падіння обсягів міжнародної торгівлі – частка експорту у світовому прибутку знизилася до 5%, тобто до рівня 1870 року. Напередодні Другої світової війни обсяги експортної торгівлі ледве сягали 20 млрд дол. США.

До посилення ізоляції економіки країн призвела також Велика депресія, а Друга світова війна сприяла подальшому руйнуванню економіки окремих країн і світу в цілому. Якщо обсяги експорту європейських країн у 1935 році (у 1940 р. на континенті вже йшли бойові дії) становили 9,4 млрд дол., або понад 47% світових, то 1945 р. вони зменшилися до 4,1 млрд дол., або до 16,7%.

Водночас спільна боротьба багатьох країн проти спроб нацистів встановити «новий світовий порядок» зумовила розуміння урядами більшості країн світу необхідності інтернаціоналізації світової економіки, а новостворена ООН закликала до зменшення торговельних бар'єрів.

Розпочався другий, дуже складний, цикл глобальної інтеграції. По-перше, країни, що розвивалися, для захисту власних ринків встановили тарифні бар'єри не тільки між собою, а й проти розвинутих країн. На противагу розвинуті країни суттєво зменшили в межах ринку розвинутих країн торговельні бар'єри для промислових товарів, а для країн, що розвивалися, зменшили їх тільки для промислових товарів, які входили до верхівки їх списку, і для сільськогосподарських товарів, що не є конкурентами на внутрішніх ринках розвинутих країн.

Часткове зменшення бар'єрів і цін на транспортування товарів зумовило зростання міжнародної торгівлі до рівня, що був досягнутий наприкінці першого циклу інтеграції. Але в період другого циклу більшість країн, що розвиваються, майже не брала участі в глобалізації торгівлі промисловими

товарами і послугами. Поєднання постійних торговельних бар'єрів у розвинутих країнах, несприятливого інвестиційного клімату та антиторговельної політики в бідних країнах визначило їх велику залежність від найбільш важливих промислових товарів. Тому другий цикл глобальної інтеграції приніс вигоди в основному тільки розвинутих країнам внаслідок формування справедливих відносин групи країн між собою, несправедливих – між ними та країнами, що розвивалися, і в межах останніх.

Друга хвиля глобалізації розпочалася після Другої світової війни коли зусиллями 23 розвинутих країн була підписана Генеральна Угода по торгівлі і тарифам (ГАТТ), яка сприяла стрімкому зростанню її обсягів.

Так, якщо через п'ять років після війни на початку дії Генеральної Угоди по торгівлі та тарифам вони зросли більше, ніж у два рази, через 10 років більше ніж подвоїлись і ще через 10 років знову більше ніж подвоїлись, то після 1970 року розпочалася дія мультиплікативного ефекту, яка сприяла майже вибуховому зростанню обсягів світової торгівлі з 313,9 млрд дол. США, у 1970 році до 2033,1 млрд дол. у 1980 році, або більше у шість разів.

На початку дій домовленостей, що були досягнуті протягом Уругвайського раунду переговорів по створенню СОТ, обсяги світової торгівлі у 1995 році перевищили обсяги 1945 році більше, ніж у 200 разів.

Багато в чому цьому «вибуху» торгівлі сприяв безпрецедентний розвиток транспортної інфраструктури – авіаційного, автомобільного, залізничного і водного транспорту, а також трубопроводів.

Але внаслідок нерівномірності економічного розвитку розподіл економічної активності був дуже нерівномірний. Так, у 1991 році при розподілі країн світу на п'ять категорій за рівнем багатства, ООН навела таку інформацію: найбагатша п'ята частина країн формувала 84,7% світового валового національного продукту і 84,2% світової торгівлі, тоді як найбідніша п'ята частина країн мала тільки 1,4% валового національного продукту і лише 0,9% обсягів світової торгівлі [5], а за нашими підрахунками за даними

ЮНКТАД, питома вага розвинутих країн в експорті становила на світовому рівні 74,2%, а найбідніших країн світу – лише 1,6%.

Подальший розвиток міжнародного співробітництва через проведення багаторічних переговорів, що отримали назву Уругвайського раунду, забезпечили підписання у 1994 у м. Маракеш угоди щодо творення Світової організації торгівлі (СОТ), що дало значне посилення стимулюванню міжнародної торгівлі, внаслідок чого обсяги світового експорту збільшилися більше ніж у 2,7 раза – з 5,1 трлн дол. США у 1995 році до майже 14 трлн дол. США у 2007 році. Внаслідок зростання економіки великої групи країн, що розвиваються, питома вага у світовому експорті товарів і послуг розвинутих країн знизилася до 58,6%, проти 68,5%, а країн, що розвиваються, зросла з 27,8 до 32,5%.

У теперішній час ми є свідками дії третьої хвилі глобалізації світової економіки, яка має такі основні ознаки:

1. Реальна інтеграція економік країн на регіональному чи глобальному рівні внаслідок дій міждержавних угод і транснаціональних компаній.

2. Формування глобальних проблем у сферах забезпечення продовольством, енергетики, демографії, екології, поширення ядерної та звичайної зброї, нерівномірність економічного розвитку регіонів планети тощо, які можуть вирішуватися тільки при об'єднанні зусиль міжнародної спільноти.

3. Стрімкий розвиток міжнародної торгівлі, який поєднує економіки країн, що раніше ніколи не торгували між собою.

4. Посилення процесів міжнародного поділу праці при одночасному розповсюдженні інтенсивних технологій у процесі об'єднання окремих частин народногосподарських комплексів різних країн, що задіяні у створенні кінцевого продукту.

5. Формування міжнародної транспортної мережі на світовому океані та материках при створенні на територіях останніх так званих транспортних коридорів для переміщення товарів і вантажів, що особливо важливо для України, яка знаходиться на перетині транспортних шляхів Західна Європа – Схід і Північна Європа – Південь.

6. Розвиток мережі кабельного та супутникових систем зв'язку, що забезпечило формування міжнародного інформаційного простору не тільки у сфері швидкого обміну інформацією, а й об'єднання через систему телебачення культур різних народів, що поліпшує порозуміння людей з різними поглядами.

7. Формування світової банківської мережі та прискорення фінансових розрахунків між країнами, фірмами, що прискорює обіг капіталу, створюючи нові можливості його нарощування.

8. Підтримка міжнародними установами, включаючи ООН, принципів, правил і форм створення міжнародного ринку праці при забезпеченні прав людини на працю, зумовлених посиленням міграції населення бідних країн до країн «золотого мільярда».

9. Зміна ролі держави як формоутворюючого початку національних економік.

10. Встановлення єдиних стандартів на сировину, продовольчу продукцію, бухгалтерський облік, інтелектуальну власність тощо.

Специфічною ознакою глобалізації протягом третьої її хвилі є глибока інтеграція фінансової сфери через формування потужного світового фінансового ринку. Якщо врахувати, що обсяг світової торгівлі за рік становить 7 трлн дол., то операції з валютою за рік фактично перевищують ці обсяги більше ніж у 100 разів, створюючи економічну небезпеку для світової і регіональних економік, що засвідчила фінансова криза 1998 року в Південно-Східній Азії і глобальна фінансова криза 2008 року.

Висновок. Три хвилі глобалізації з одного боку зумовили реальне об'єднання економіки окремих країн світу, а з іншого свідчать про те, що такі об'єднання внаслідок можливих помилкових дій одних країн по створенню мильного пузиря своєї економіки, чи дій міжнародних аферистів несуть суттєву загрозу розвитку світовій економіці.

Список використаної літератури

1. *Маркс К.* Манифест Коммунистической партии / *К. Маркс, Ф. Энгельс.* – М. : Политиздат, 1971. – 64 с.
2. *Ленін В. І.* Тези до II конгресу Комуністичного Інтернаціоналу // Повне зібр. тв. / *В. І. Ленін.* – К. : Політвидав України, 1974. – Т. 41. – С. 151–201.
3. *Білоус О. Г.* Економічна система глобалізму / *О. Г. Білоус.* – К. : КНЕУ, 2003. – 379 с.
4. *Globalization, Growth, and Poverty.* – N.Y. : Oxford University Press, 2002. – 174 p.
5. *Отчет по человеческому развитию 1994* : пер. с англ. – Нью-Йорк : Оксфорд Юниверсити Пресс, 1994. – 226 с.